

Det amerikanske paradokset: politikk, samfunn, historie

Svein Melby

*Tidligere leder for Senter for transatlantiske studier ved
Institutt for forsvarsstudier (IFS), Norge*

Det amerikanske paradokset: politikk, samfunn, historie

Hilde Eliassen Restad

Oslo: Cappelen Damm Akademisk (2022)

Anmeldt av **Svein Melby**, tidligere leder ved Senter for transatlantiske studier ved Institutt for forsvarsstudier, Norge

Staten USA har fra sin opprinnelse vært fundert i et sett av liberale ideer, men samtidig rommer USAs historie et betydelig innslag av illiberale elementer, forhold som fortsatt i dag preger det amerikanske samfunnet og ikke minst amerikansk samfunnsdebatt. Dette paradoks danner utgangpunktet for Hilde Eliassen Restads nye bok. Med dette som bakteppe tar Restad oss med på en gjennomgang av det amerikanske politiske systemet, dets utvikling og hvorfor illiberale ideer og holdninger har hatt avgjørende innflytelse gjennom hele USAs historie frem til i dag. Denne tilnærmingen til å beskrive og forstå USA er både god og fascinerende. Når forfatteren i tillegg underbygger sin fremstilling med meget store kunnskaper og innsikt blir det en riktig lærerik bok. I forordet gir Restad leseren beskjed om at dette er hennes vurdering av USA. Med andre ord har Restad som intensjonen å bruke denne boken til å gi sitt bidrag til hvordan vi skal forstå USA, og ikke en oversikt over ulike skoleretninger i vurderingen av amerikansk politikk. Restad fortjener honnør for å klargjøre dette. At boken derfor får et personlig analytisk tilsnitt gir den også en innlevelse og et engasjement som etter min vurdering blir en styrke. Dette personlige tilsnitt gjør at boken blir spennende å lese.

©2022 Svein Melby. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Melby, S. (2022). *Det amerikanske paradokset: politikk, samfunn, historie*. *Internasjonal Politikk*, 80(4), 461–464. <http://dx.doi.org/10.23865/intpol.v80.5140>

Rasespørsmålet utgjør en rød tråd i Restads beskrivelse av den vedvarende strid mellom de liberale prinsipper og den delvis illiberale virkelighet som former USAs historiske utvikling. Dette paradokset ble jo illustrert med all tydelighet ved at en rekke av mennene bak USAs liberale grunnlov var slaveeiere. Som Restad dokumenterer, med et vell av kunnskap om ulike faser i utviklingen og ikke minst et stort antall viktige domstolsavgjørelser, har rasespørsmålet fortsatt å ha en dominerende plass både i det amerikanske samfunnet rent generelt, og ganske spesielt som skillevariabel i den politiske debatten. Det, og spørsmål om identitet, utgjør således mye av kjernen i det alltid tilbakevendende spørsmål om hva er det «egentlige» USA. Restad har avgjort rett i å tilskrive raseproblematikk en helt sentral plass som konfliktdimensjon og forklaring til den politiske utvikling, og ganske spesielt hvordan partiene har endret karakter underveis. Kanskje kan det innvendes at rasedimensjonen blir gitt en for dominerende plass, og at det overskygger at det også finnes andre konfliktdimensjoner som rommer viktige forklaringer til utviklingen i amerikansk politikk. Jeg vil hevde at de økonomiske forhold, ikke minst den senere tids utvikling av enorme økonomiske forskjeller, således burde vært viet noe mer plass. Faktisk kan den hvite middelklassens økonomiske problemer ha fungert som en katalysator for at raseproblematikken igjen dukker opp som viktig i støtten til Donald Trump. Men dette er Restads analyse, og hun argumenterer godt for hvorfor rase har vært og fortsatt er en helt sentral dimensjon for å forstå det amerikanske samfunnet og den politiske debatten.

En sentral del av Restads bok handler om det amerikanske politiske systemet og de sentrale institusjonene dette er bygd opp rundt. Vi får således en fin redegjørelse for disse institusjonens rolle, og hvordan de holder kontroll på hverandre. For var det noe de som snekret sammen den amerikanske grunnloven var ute etter å hindre, var det maktkonsentrasjon og risikoen for at det britiske tyranniet skulle gjenoppstå i en amerikansk utgave. Således blir vi gitt god innsikt i ansvarsfordelingen mellom delstatene og det føderale nivå. Restad får også fint frem hvordan og hvorfor den amerikanske høyesterett har fått en slik viktig politisk rolle. I et system med stor respekt for mindretallet, og der viktige beslutninger krever brede kompromisser, vil det alltid være viktige saker der politikerne kjører seg fast. Håndteringen av abortspørsmålet er en slik sak, der politikerne helt siden 1973 lot en fortolkning av grunnloven i høyesterett danne grunnlaget for nasjonal praksis. Restad skriver utførlig om dette og andre viktige spørsmål der høyesterett har hatt avgjørende innflytelse.

Restad vier med rette stor oppmerksomhet på det spesielle amerikanske valgsystemet. Ikke minst gjelder det valg av president, og den historiske utvikling innen de to dominerende partiene. I denne delen av boken får vi også en meget detaljert gjennomgang av hvordan stemmeretten over tid har blitt utvidet, der det legges spesiell vekt på betydning av valgloven fra 1965, som Restad betegner som det tredje forsøk på å løse paradokset mellom de opprinnelige liberale prinsipper og den faktiske adgang til å avgi stemme. I forlengelsen av dette beskriver Restad også hvordan det republikanske partiet gjennom nye delstatslover med strengere krav om legitimasjon,

nå begrenser særlig minoritetsvelgernes muligheter for å kunne stemme siden de ofte mangler slike legitimasjonsdokumenter. Ikke uventet reiser også Restad kritikk mot det indirekte valgsystemet og den rollen som elektorene spiller; et valgsystem som i økende grad rommer potensialet for sprik mellom avgitte stemmer og hvem som blir president. Det fremmes en rekke gode argumenter for hvorfor dette systemet er overmodent for endringer. I denne sammenheng bør det dog nevnes at når grunnlovsfedrene komponerte dette komplekse valgsystemet, ble det, i likhet med innføringen av maktfordelingsprinsippet rent generelt, gjort ut fra hensynet til å holde et heterogent samfunn sammen. Mange anså hele konstruksjonen av den amerikanske republikken som et eksperiment man hadde stor tvil om varigheten av. Dette motivet har nok fortsatt en viss gyldighet i debatten om modernisering av USAs valgsystem.

I løpet av de senere tiårene har man kunne registrere en stadig større avstand mellom demokratene og republikanerne, ofte betegnet som økt polarisering. I sin behandling av dette lager Restad først en interessant og viktig definisjonsmessig oppdeling av polarisering, og skiller således mellom ideologisk og sosial polarisering. Et analytisk grep som har mye for seg siden mye av polariseringen dreier seg om mer enn tradisjonell politisk uenighet, men om identitet, og dermed om gjenganger-spørsmålet om hva som er det «egentlige» USA. Den politiske kommentatoren Ron Brownstein beskriver polariseringen som primært en konflikt mellom to koalisjoner der den ene, restaureringskoalisjonen, ønsker en utvikling tilbake mot det tradisjonelle anglosaksisk-dominerte USA, mens den andre, transformasjonskoalisjonen, vil ha en utvikling henimot et fullt ut multikulturelt samfunn med vekt på verdiliberale holdninger. Restad bruker litt andre ord og begreper, men i sum rommer hennes analyse mye av det samme tankegods med hensyn til årsaker til polariseringen. Således tilskrives den såkalte omsortering i de to partiene mye av årsaken. Ikke minst legger Restad vekt på hvordan republikanerne overtok demokratenes dominans i statene i sør, hvor rasedimensjonen utgjorde et avgjørende bakteppe. Mens begge partiene tidligere utgjorde koalisjoner med både liberale og konservative elementer, har partiene siden 1970-tallet utviklet seg til å bli langt mer ideologisk homogene, slik at de sentrale konfliktlinjene i amerikansk politikk ikke lenger går gjennom partiene, men langs partiskillelinjene. At begge partiene utnytter systemet i delstatene til å skreddersy oppdelingen av valgdistriktene slik at det passer eget parti, såkalt *gerrymandering*, har også bidratt til polarisering gjennom å favorisere radikale kandidater. Dette beskrives fint i boken, sammen med det forhold at demografiske endringer synes å medvirke til at folk med felles politiske holdninger og identitet i økende grad bor i de samme områdene. I tillegg har en ideologisk mer radikal elite og en mediesituasjon som dyrker konflikt, forsterket de partipolitiske motsetningene. I et eget kapittel argumenter Restad overbevisende for at polariseringen ikke skyldes at begge partiene har beveget seg like mye i hver sin retning. I stedet snakker hun om asymmetrisk polarisering siden det republikanske partiet har beveget seg mye mer i høyre-radikal retning enn demokratene i liberal retning. Gjennom Trumps oppkomst har GOP tatt mange skritt ikke bare i høyre-radikal retning, men også inntatt

autokratiske standpunkter, noe forsøkene på å hindre en fredelig overføring av makt etter siste presidentvalg er et slående eksempel på. Restad hevder helt riktig at de amerikanske partiene har begynt å opptre slik vi er vant til at partiene opptrer i et parlamentarisk system, og at dette skaper voksende beslutningsproblemer i det kompromissavhengige amerikanske systemet.

I sum er Restads bok et flott stykke arbeid som yter et viktig bidrag til å forstå amerikansk politikk. Selv i den aktuelle debatten utgjør paradokset mellom de liberale prinsipper og den fortsatte eksistens av illiberale krefter en god analytisk tilnærming. Jeg tror nok at Restad heller i retning av Obamas positive holdning til utviklingen, uttrykt gjennom hans velkjente formulering om «å perfektionere unionen», men at det fortsatt er en vei å gå. Og de som leser denne boken vil få et meget godt utgangspunkt for å forstå hvilken betydning utfallet av årets kongressvalg, for ikke å snakke om presidentvalget i 2024, vil ha for den fremtidige utviklingen av det amerikanske demokratiet.

Lillehammer, 27.10.2022

Svein Melby